

V tej številki sodelujejo:
Karel Bačer
Andrej Bartelj
Jani Bevk
Jože Dular
Ivan Gregorčič
Milan Markelj
Cita Matkovič
Nataša Petrov
Jože Puc
Jože Simčič
Franc Šali
Jožica Vogrinc
Ivan Zoran

DOLENJSKI RAZGLEDI

Trajno zapisan med nami

19. junija je minilo dvajset let, kar je preminil slovenski skladatelj Marjan Kozina, no-

vomeški rojak. Smrt mu je pretrgala nit življenja petnajst dni po dopolnjenem devetin-

petdesetem letu. Ob slovesu je takratni predsednik SAZU Josip Vidmar med drugim dejal: »Slovo od Marjana Kozine, komponista, čutim z obžalovanjem in z bolečino nad tem, da je za meraj umolknil vir muzikalnih invencij, ki bi še in še lahko razpredal med nami čudovito govorico človeškega srca, ki se imenuje muzika.«

Znani muzikolog Ciril Cvetko je življenje in delo Marjana Kozine popisal v knjigi, ki je izšla pred tremi leti v zbirki Znameniti Slovenci. V zaključni misli pravi med drugim:

»Nekateri na Slovenskem dolgo časa niso mogli razumeti, zakaj se Kozina kot razgledan, duhovit, za vse napredno do vzeten človek ni mogel sprijazniti z avantgardnimi smermi, zakaj je najprej narahlo, nato pa čedalje ostreje napadal tehnične, oblikovne in zvočne novosti. Zdaj, ko se je čas že precej odmaknil od njegove smrti in ga spoznavamo celoviteje, se zdi jasno: potreboval je čas, da si je ustvaril svoj svet, da si je izoblikoval svojo glasbeno govorico in se približal zvočnemu izrazu, ki ga je čutil za svojega. Moral je skozi nekaj kriz, v katerih je že kazalo, da se bo odpovedal ustvarjanju in se posvetil dirigiranju. Ko pa se je v Miniaturah, Baladi, Lepi Vidi, Ekvinokciju, samospelih in še drugod potrdil, komponiranja ni več opustil. Omenjena dela so mu bila izhodišče za Simfonijo, v kateri je zlasti z Belo krajino svoj prvi ustvarjalni vrh še obogatil in izčistil. Zatem mu je ustvarjalna sila ginila. Bolezen mu je izčrpala moči in z njimi kreativnost.

Storil pa je dovolj, da ostane trajno zapisan med nami.«

Marjan Kozina (1907 — 1966)

Dolenjske razglede urejajo:
Jože Dular
Vida Češnjegar-Fritz
Marjanca Kočever
Milan Markelj
Drago Rustja
Jože Simčič
Jože Škufca
Ivan Zoran

JOŽE SIMČIČ

Vedno se bo vračal v Kostanjevico

Komaj so v Kostanjevici pred nedavnim zaključili 26. Formo vivo, že so se začele priprave na Otroški likovni bienale, ki bo prihodnje leto. Za Tinco Stegovec se je v Lamutovem likovnem salonu predstavil fotograf Miroslav Zdovc. Vse to se dogaja pod okriljem Galerije Božidar Jakac, ki je med drugim prevzela tudi naloge nekdanjega Dolenjskega kulturnega festivala. Čeprav je Galerija profesionalna ustanova, je ves njen strokovni aparat sestavljen samo iz Lada in Andreja Smrekarja; prvi je kustos pedagog, drugi direktor Galerije.

Andrej Smrekar

Direktor Galerije Andrej Smrekar pa ima zelo širok obseg dela. Je prisoten, ko se postavlja razstava, ko se pripravljata katalog, snuje, organizira. Poleg tega pa še študira. Pred odhodom v Združene države Amerike, kjer pripravlja doktorat, je za Dolenjske razglede govoril o sebi in Galeriji.

— Galerija Božidar Jakac obsega celo vrsto likovnih zbirk — Jožeta Gorjupa, bratov Kraljev, Božidarja Jakca, Zorana Didka, Franceta Goršeta, starih mojstrov iz Pleterij. Poleg tega štejejo pod njeno okrilje še take prireditve, kot so Forma viva, Otroški grafični bienale, založniška dejavnost. Dela je za vas, ki ste direktor Galerije, verjetno ogromno, že strokovnega, umetnostno zgodovinskega, da ne rečem čisto menedžerskega...?

Smrekar: »Res je, dela je v resnici veliko, tako da mi za samo stroko ostaja zelo malo časa. A tako pač je, ker se je bilo treba prilagoditi razmeram. Po svoje pa ime tak način in obseg dela v sebi tudi neki čar. Pri nas ni nikoli nič dokončnega, do kraja opravljenega dela. Komaj postavimo eno razstavo, že se pričenejo dela za drugo. Poleg tega imamo veliko dela tudi z drugimi rečmi. Kljub temu da galerija obstaja že

12 let, smo kar naprej v fazi formiranja. Čaka nas kopica investicijskih del v samostanu, kjer pa se srečujemo še s to težavo, da lastniški odnosi še niso urejeni.«

— Kljub temu da ste še vedno v fazi formiranja, kakor pravite, pa je Galerija že zdavnaj prerasla občinske okvire?

Smrekar: »Nas še posebej veseli, da smo za našo Galerijo zainteresirali širšo slovensko javnost, poleg nje pa tudi združeno delo, ki nam pomaga pri delu z občasnimi finančnimi injekcijami. Zadovoljni smo tudi z republiško kulturno skupnostjo, ki za delovanje galerije prispeva tretjino sredstev, pri tem pa se nam dogaja, da dobimo celo več, kot bi znašala redna letna dotacija. Približno četrtno denarja — potrebujemo okoli 20 milijonov dinarjev na leto — pa zberemo z našimi dejavnostmi sami. Ta denar zberemo z vstopninami, razglednicami, s prodajo galerijskih materialov ipd. Galerija, kakršna je naša, je vezana na poseben tip obiskovalca, to je turist. Vendar se nam poskusi z razširjanjem ponudbe niso obnesli, ker so kot omejitveni dejavniki nastopile davščine.«

— Kako pa je s strokovnim delom? Kakšne načrte imate v zvezi z Galerijo?

Smrekar: »Predvsem želimo zaokrožiti izbor slovenske ekspresionistične likovne umetnosti. Zavedamo se, da popolnega izbora ne bomo nikoli imeli, ker je malo verjetno, da bi lahko vključili vanjo Piona, ki že ima svojo galerijo, prav tako je s Stiplovskega in Malešem. Sledili pa bomo seveda tudi najsodobnejšim tokovom, medtem ko nazaj ne bomo segali. Do tod ni problemov, saj je osnovna usmeritev znana. Težja je zadeva s pravo dokumentacijo. Kot je znano, smo združili pod streho Galerije Božidar Jakac ves umetniški fond v Kostanjevici, vključno z Gorjupovo galerijo iz osnovne šole. Ta fond je nastajal izključno iz donacij, ni imel institucionalne forme. Zdaj pa moramo na novo urediti kartoteko, fotodokumentacijo itd. Za to delo pa sva po strokovni plati samo dva. Lado Smrekar, ki je zaposlen kot kustos pedagog s polovičnim delovnim časom, in jaz. Ostalih devet zaposlenih delavcev ima na skrbi druga področja. Manjka nam tudi prostor za administracijo, depojskih prostorov.«

— Začelo pa se je pravzaprav tako, da je Lado Smrekar začel razstavljal likovna dela v osnovni šoli?

Smrekar: »Tedaj si nihče ni mislil, da bo naše delo dobilo tak obseg. Prvi vzgib za razstave

likovnih del v osnovni šoli je bil preprosto v tem, da pride kultura v šolo, da se velikanske stene stavbe iz časa Avstroogrske zapolnijo. V času zametkov sedanjega galerijskega dela je bila tu tudi etnološka ekipa, ki je zbirala ostaline preteklosti in potem pripravila razstavo. Šlo je tudi za osveščanje ljudi. O teh začetkih obstajajo dokumenti, časopisni izrezki, vendar vse to še ni urejeno. Od poznih petdesetih let naprej je bilo tu po pet do šest prireditev na leto. Pa to niso bile samo razstave, ampak gledališke predstave, literarni večeri. V nekaterih sezonah so pri nas gostovala vsa slovenska gledališča, vključno z zamejskimi.«

— Na ta način ste tudi vzgajali domačo, kostanjevsko publiko, ki zvesto spremlja vse vaše prireditve.

Smrekar: »Naša publika nikoli niso bili samo Kostanjevičani. Od vsega začetka smo se trudili, da bi se odprli v celo dolenjsko regijo, kar nam je očitno uspelo, pa ne samo to, k nam so hodili iz vse Slovenije. Poleg tega, da smo k nam vabili gledališke ansamble, smo tudi sami naštudirali Divjega lovca, pa Miklovo Zalo. Pri vsem tem je sodelovala vsa naša družina. V našem trisobnem stanovanju smo imeli v enem samem letu kar 184 nočitev. Mi smo pač morali ponuditi streho nad glavo nastopajočim in ustvarjalcem, ki so nastopili za nekaj litrov vina ali za eno Lamutovo grafiko.«

— To z Lamutovo grafiko zveni nekako podcenjevalno za njegovo umetnost...?

Smrekar: »Tedaj ni bilo honorarjev in Lamut je bil član našega kroga. Rad je prispeval svoje grafike za te namene. Tedaj so se njegove slike razširile po vsej Sloveniji. Bilo je prijetno vzdušje tedaj pri nas in Jakov Gotovac, ki se je udeležil predstave svojega Era, je dejal, da take predstave še ni doživel nikjer.«

— Kakšne so sedaj možnosti Kostanjevice, da preživi v času, ko so kulturni namenjene samo drobtine?

Smrekar: »Naše stiske so se začele z racionalizacijo bencina. Kot sem že rekel, smo bili vedno odvisni od gledalca oziroma obiskovalca, ki je prišel od drugod. Slabše materialne razmere so botrovale tudi ukinitvi Dolenjskega kulturnega festivala, ki je prej deloval celih 25 let. Namesto festivala je določene naloge prevzela Galerija. Morali smo preiti na drugačne oblike. Namesto vrste prireditev smo se omejili na pet do šest razstav, ki jih ponavadi spremlja še priložnostna kulturna prireditve. Kaj večjega organiziramo enkrat na

leto, pa še tedaj izjemoma. Storitve gledaliških ansamblov so vse dražje. Sedaj ni več predstave izpod 350 tisoč dinarjev, včasih pa smo vse uredili z večerjo. Kako nas stiskajo restrikcijske škarje, govori tudi dejstvo, da smo morali zapreti kulturni dom, nato pa tudi ukiniti redne filmske predstave. Domačini sprašujejo, zakaj smo to naredili. Dom je last Agrokombinata, ki pa noče nič prispevati za vzdrževanje. Mi pa smo v dom veliko vlagali, saj smo zamenjali stole, napeljali centralno ogrevanje, zamenjali parket. Ker je dom sedaj zaprt, imamo manj izgube, kakor pa bi je imeli, če bi bil odprt.«

— Kostanjevica je s svojimi kulturnimi dejavnostmi začrtala vašo življenjsko pot, študij umetnostne zgodovine, potem »službo« v Galeriji Božidar Jakac. Sedaj odhajate spat v ZDA, kjer boste nadaljevali študij. In po tem?

Smrekar: »Vključen sem v delo, odkar pomnim. Začelo pa se je s prenašanjem stolov z enega na drugo prizorišče. Nikoli mi ni bilo težko početi kaj takega. Seveda je bilo po vsem tem samo po sebi umevno, da sem šel študirat umetnostno zgodovino. Diplomiral sem leta 1977, in ko sem se naveličal čakanja na štipendijo za podiplomski študij, sem sprejel delo v Galeriji. Ob delu sem pripravil magisterij in se kasneje prijavil za doktorski program na ameriškem Harvardu. Dobil sem štipendijo, kar pomeni, da mi plačajo šolnino in omogočijo življenje v ZDA. Vse to mi je uspelo v poldrugem letu študija na tej inštituciji, kjer sem bil svoboden slušatelj. Sicer pa doktorski program traja pet let. Dve leti traja seminarsko delo. V tretjem letu je treba oddati seminarsko nalogo, ki jo bom oddal sedaj. Tej sledijo izpiti, mislim, da so to rigorozni, nakar se začne priprava doktorske naloge. Univerza v četrtem letu omogoči slušatelju študij in bivanje kjerkoli na svetu. In jaz si bom izbral Pariz, ker se ukvarjam z zgodnjim modernim kiparstvom in slikarstvom, futurizmom. Študij na tako elitni ustanovi ti omogoči, da res spoznaš vse, kar je na svetu dostopnega. Na Harvardu imajo eno izmed najbogatejših knjižnic na svetu, blizu je New York, kjer je zbrane vsaj polovica sodobne umetnosti. Potem bi rad nadaljeval z raziskovalnim delom. Vsekakor pa se bom vrnil sem, kjer bi rad porabil vsaj del svojega znanja.«

— Nekateri zamerijo Kostanjevici, ker se je vsa usmerila v kulturo in da je gospodarsko nekako zaostala. Ali bi se dalo Kos-

tanjevico bolje izkoristiti v komercialne, turistične namene?

Smrekar: »Običajno je tako, da se s kulturo dopolnjuje turistična ponudba. V Kostanjevici pa je kultura potegnila za seboj turizem. Vendar pa ostajamo trezni in ne želimo zaradi turizma spremeniti pokrajine in kulturno-ozgodovinskih ostalin. Dejstvo pa je, da do poškodb lahko pride, čeprav je krška občina med najbolj dejavnimi na tem področju. Doseči moramo, da bomo razglasili spomenike in jih potem tudi ohranili. Doselej večjih napak ni bilo, pa vendar. V mestnem jedru so zgradili rampo za nakladanje pšenice, pripravljajo gradnjo nekakšnega rezervoarja za oroševanje sadovnjakov. Zdravstveni dom je postavljen natančno v vizuri fasade Jakobove cerkve. Skratka, paziti moramo, da ne bomo skazili ne krajine ne kraja. Kljub skrbi za ostaline preteklosti pa nismo proti napredku, proti industriji. Mi smo bili za to, da se samostan izkoristi tudi v gospodarske namene. Bili so interesi, da bi v njem zgradili hotel, pa se je izkazalo, da bi to ne bilo ekonomično, čeprav se je za objekt zanimala celo firma Shell...«

— Študirali ste v ZDA, delujete v Kostanjevici, na obrobju slovenskega prostora. Ali je v današnjem času še mogoče govoriti o tako diametralnih nasprotjih, kot sta kozmopolitizem in provincializem?

Smrekar: »Na deželi sem zrasel in velemestu se težko privajam. Vsekakor pa se mi ne bomo nikoli znebili stigme malega naroda. Imeli smo poskuse, da bise z likovno umetnostjo prebili iz anonimnosti in se predstavili svetu. Vendar pa se to s preprosto trgovino ne da. Treba je prodreti, kako bi rekel, v kulturno politiko. Mislim, da imamo pri nas za to dovolj intelektualnega potenciala. Sploh pa je težko dopovedati ljudem tam v New Yorku, kje je Slovenija, Kostanjevica. Razdalje so fizično majhne, toda težko je prodreti na spodnji del prve ali druge avenije v New Yorku.«

— Amaterizem — profesionalizem, zdi se, da je tudi tu precej zmešanih pojmov. Kako bi vi opredelili razmerje med obema poloma ene same kulture?

Smrekar: »Že nekajkrat sem se razburil zaradi tega. Prav je, da je pri nas amatersko delovanje na področju kulture dobilo inštitucionalne oblike. Prav je, da se taka kultura predstavlja, da razstavlja. Ni prav da se problemi amaterske kulture, ki naj bi bila poverjena zvezi kulturnih organizacij, mešajo s problemi profesionalne kulture. Pogosto se dogaja, da je profesionalna kultura zaupana entuziastom, ki pač ravna po svojih nagibih, ne da bi bili za to profesionalno usposobljeni. Vprašanje je, ali so taki ljudje primerni za načrtovanje in izvajanje kulturne politike v občini ali regiji.«

Pesmi Cite Matkovič

Cita Matkovič, kmečka ženska iz belokranjskega Dragatuša, izjaja iz znane dragatuške Cestnikove družine. Že oče in mati, oba preprosta kmečka človeka, sta imela izrazit glasbeni in likovni dar in to nadarjenost so podedovali tudi vsi otroci, med njimi je najbolj znan partizanski pesnik Evgen Cestnik.

Matkovičeva je začela pisati pesmi že kot dekle in jih piše še danes, ko je že večkrat babica. Vso svojo pesniško bero ima zbrano v velikem in zajetnem zvezku, pa vendar so pesmi, v pričujoči številki Dolenjskih razgledov prve njene natisnjene in objavljene pesmi. Zadnja leta Matkovičeva piše največ prirske in šegave otroške pesmice za svoje vnuke, v glavnem pa je njena prejšnja poezija ljubezenska in osebnopovedna lirika ter razpoloženske pesmi. V zadnjih letih se Matkovičeva vse bolj ukvarja s slikarstvom, kjer so njeni motivi pogostokrat podobni kot v njenih pesmih: od zelenega Jurija, nežnih kresnic, deklet, ki v belokranjskih narodnih nošah na kresni večer pojejo in plešejo na stari belokranjski vasi, ki se je tako močno vtisnila v njen spomin, do prelestnih brezovih gajev v steljnikih. Njen pesniški izraz je preprost, večkrat po vsebini in obliki spominja na ljudsko pesem, in čeprav včasih njene pesmi delujejo malo starosvetno in svetoboljno, tudi pretirano idilično, v izrazu pa mestoma okorno, veje iz njih doživeto in prizadeto pesniško občutje občutljivega človeka.

ANDREJ BARTELJ

SAMO EN HIP

Samo en hip
pogledala sem v svoje mladoletje.
Samo en hip
cvetelo moje bujno cvetje,
to nežno popje, ki duhtelo
samo en hip
in že je uvenelo.

Kot da so sanje,
ki v noči so se porodile,
samo en hip
in zjutraj so se razgubile.

V laseh so sončni žarki mi žareli
samo en hip in glej:
postali so srebrno beli.
Samo en hip v licih mi mladost cvetela,
samo en hip in že sem starka vela.
In oh, samo en hip
bom dnevov kratkih preživela.
Le kratek hip.

KRESNI VEČER

Nocoj so srebrne stezice,
ki svetla jih luna srebri,
prijetno dehte košenice
in vetrček topli šumi.

Tiho odprle so dver
devojke v belem, kresnice,
ko stopajo v kresni večer,
utirajo z roso si lice.

So praprot in rož si nabrale,
ko šle so čez polja gredoč,
na slamnate strehe metale,
odhajale tiho pojoč.

Da polja bi dobro rodila,
da vince napolni kleti,
naj srečna dežela bi bila,
to vsak od njih nam želi!

V daljavah gorijo kresovi,
na nebu pa zvezde bleste,
noč svetla v dan se spreminja,
kresnice čez polja hite.

JURČKOVI LASKI

Božam, božam glavico,
laseke svilene,
kot pomladno travico,
ko vetrček jo žene.

Božam, božam ličeca,
kot breskvica cveteča.
Ličeca so Jurčkova,
mamicina sreča.

Božam božam laseke,
laseke svilene,
kakor škrtov bradice
mehke, nebogljene.

Laseki so Jurčkovi,
mehki kakor svila.
Takah nima niti škrt
niti v bajki vila.

ANA IN JURE

Ure in ure
Ana in Jure
na pesku čepita
in hiško gradita.

Mala je Ana
postala zaspana,
je gradnjo pustila,
ročice umila.

Dolge so ure,
lačen je Jure.
Orodje pospravi,
domov se odpravi.

Zgrajena je hiška,
vselila se miška.
Vihar pridival,
podrl jo do tal.

Ure in ure
Ana in Jure
na pesku čepita
in novo gradita.

FRANCI ŠALI

OČI

Veni v prstene gube drag obraz,
prhke niti se v lasih srebrijo,
samo nje oči še ni omrenil čas,
z doma odhajam, mi živó sledijo.

Kot angel varuh ždiijo nad menoj,
po živih cestah, stezah, v samoti,
kadar tare zveste prsi nespokoj,
sijó mi miló v materni dobroti.

Ostale takšne vedno bodo v meni,
dokler me ne prekrije temni vek,
in prst polnila jami bo kosteni.

Tja naju nese, kjer je reke breg;
šepečem vroče v duši si iskreni:
o, mati, nikar še ne zatiski vek!

JANI BEVK

BARBARA

Vrtnica in Barbara
vrtinec in baraba
vsak junak, junak je zla

Baraba vrtnica
junak in Barbara
vsak vrtinec tolmun je zla

Vrtinec vrtnica
Baraba Barbara
junak zla je vsak junak

Barbara v vrtincu zla
junak in vrtnica
baraba v tolmunu, ja

Vrt vrtinec vrtnica
Bar baraba Barbara
vsak junak, junak je zla

JOŽE PUC

PESEM

Metulj na cvetu,
ptica v zraku,
muha na mrhovini.

Ali so srečni?
Niso.

Tudi jaz sem nekje.
Ne srečen
in ne nesrečen.

JOŽICA VOGRINC

SLADKO JE

Sladko
je strmoglaviti
v mehke puhaste
sanje.
O,
da bi lahko
se pred nečlovečnostmi
skrila
vanje!

MILAN MARKELJ

SPOMINJEVANJSKA

Nocoj se gostijo spomini.
Noč se kot olje cedi.
Za mizo v večerni gostilni
prazen človeški lev leži.
Bohotno cvetijo kostanji.

Nocoj se gostijo spomini.
Ječijo zemeljske plasti
v suhih skorjah kruha.
Sonce vsrkujе svetlobo.
Mrena pleza na oči.

In že iz stare prašne knjige
španski bezeg zadiši.

UTRINEK

Vetrovna pomlad
obira cvetje.
V papirnati hiši pesmi
zgoreva koprnenja smetje.

Barbara:
"Ti, baraba, ne moreš niti...
Kapitan:
"Kaj ti je, baraba? ...
(Pojemlje zabiha)
"Da miha valjaj!"

Odlomek osnutka iz Kozinove opere Martin Krpan (rokopis)

IVAN GREGORČIČ

RAB

Lojzki Marin

Jasne oči,
a pravi,
ne vidijo jasno,
samo obrise meglene.
A beseda vsaka je jasna
z globino neba,
z bolečino pekla,
z ostrino noža preklana resnica.
Iz njih
se dviga otok
do neba jasno,
do pekla strašno.

Tam so delali
božji rob.
Tam so vsak dan
kopali grob pa grob pa grob (do pekla).
Tam je umrl bog do kosti nag.
Tam je bil križ.
Tam je do križa križ.
Tam je R a b.

IVAN ZORAN

DEJANJE

Ko mi je bilo, nenadoma,
vsega dovolj, ko sem začutil,
da se, zapreden v vseenost,
pomalem izgubljam, drsim
v neboleče brezčasje,
v živi pesek samote,
da v tem pogubnem stanju
ničesar več ne doživim
in ničesar več ne dočakam,
še prhutanja golobov
v divjem preletu streh ne več
kakor včasih,

ko je bil torej potreben
en sam, blažen hip,
da sem razklenil
v stožce las zakopane dlani,
se zravnal kakor rajtelj,
če počí veriga,
kakor na silo upognjeno
deblo lesnike,
če se v njem preveč vzburi
grenkokisla kri,
da do kamnitih neder zemlje
vzdrti in se zeleno
razpeni,

ko, navsezadnje, ni moglo
biti nikjer ničesar več,
nič takega, kar bi me
zadrževalo, morda še
zaustavilo in povezalo,
niti žalosti s temnolepljivimi
lovkami, ovijalkami groze,
niti tiste grenive tesnobe,
ki nacedijo je usta v goltanec
pred vsakih velikim dejanjem,
ne več,

se je moralo vse to zgoditi
in šele kasneje, ko to
je bilo že za mano,
ko sem za vselej se iztrgal
ojesu begavih misli,
sem, komajda zavedajoč se
vsega, kar se je zgodilo,
tudi spoznal, da s tem
sem dokončno izrekel
sodni, poslednji dan
nečemu, za kar ni imena,
ni tako strašne besede,
saj taka še v podzavesti
ne bliva;

In sklenil sem, da poslej
nebo bo povsod kakor z modro
galico oškropljeno, da bodo
poti, ki držijo navkreber,
s kapljami hojeve rose
posute, da bogdaj sreča bo
stopala bosonoga po njih,
ko šla bo iz doline
na Ljubem med zidanice,
da včasih od Srobotnika
bo z vetrom priplul oblak,
smešen kot kakšen klovn
v preveliki pižami,
da bodo ponirkice pivkale
iz svetlonagubane reke:
piu, piu.

KAJ HRANI POSEBNA ZBIRKA BOGA KOMELJA V ŠTUDIJSKI KNJIŽNICI MIRANA JARCA

NATAŠA PETROV *Zakladnica rokopisov*

Zbiranje rokopisnega gradiva v Študijski knjižnici Mirana Jarca se ga v leto 1946, ko je bila knjižnica z odredbo ministrstva za prosveto LRS ustanovljena kot splošna znanstvena knjižnica za novomeško okrožje. V štirih desetletjih je rokopisno gradivo knjižnice naraslo na 11.498 enot. To kulturno bogastvo je pomembno za Novo mesto kot dolenjsko metropolo, za novomeško občino, za dolenjsko regijo, najvrednejši del gradiva pa je še širšega, narodnega pomena. Po vsebini je dragocen vir informacij za študij in preučevanje, za poglobljeno strokovno delo in raziskovanje raznih strok, zgodovine, splošne zgodovine, kulturne zgodovine in umetnostne zgodovine do glasbe, entologije itd. Je trajen dokument človekovih dosežkov in hkrati spodbuda in navdih za nove ustvarjalne dosežke ljudi, ki jim je knjižnica namenjena.

Po obliki obsega gradivo rokopise, rokopisne knjige, tipkopise, prepise originalov, ki so pomembni za Dolenjsko, a jih hranijo druge knjižnice ali posamezniki, kopije (npr. Kronika frančiškanskega samostana; Spomine Leopolda Picigasa) in faksimilirane izdaje (npr. Gutenbergove 42-vrstične biblije, židovskega iluminiranega rokopisa Haggadah, Hrvatskega glagolskega misala Hrvoja Vukšića).

Izjemno zaslužen za zbiranje, urejanje in obdelavo tega gradiva je pokojni Bogo Komelj, knjižničarski strokovnjak, velik zbiralec, pomemben kulturni delavec, dolgoletni prvi upravnik knjižnice, ki je zbirko tudi vodil od 1946 do upokojitve 1977 in nato pogodbeno do svoje smrti 1981. Delavci knjižnice smo posebno zbirko poimenovali po njem, saj je mnogo gradiva pridobljenega ne le zaradi poklicnega dela v tej stroki, pač pa zaradi njegove vsestranske razgledanosti, kulturnosti in človeške širine ter ugleda, ki ga odlikujejo kot zbiratelja.

Od okrožnega zbirnega centra v Novem mestu je knjižnica dobila prve rokopise, razne nemške spominske knjige iz nekaterih dolenjskih gradov, različne izpiske, rokopisne knjige in pomagala juridične vsebine, urbarij s Štrajbarskega turna, dve plemiški diplomii, zapuščina prof. Antona Ovna, osebni arhiv prof. Ivana Dolenca, izvirna naborna dela in prevode iz tujih jezikov p. Leopolda Daneva in podobno gradivo. Med gradivom iz osebne arhiva ravnatelja novomeške gimnazije Ivana Dolenca je pomembno gradivo za zgodovino šolstva po letu 1936. Obsega beležnice, šolske priprave, pisma, gradivo za Dolenčevo literarno in publicistično delo, korespondenco (624 pisem od 335 odpošiljateljev), rokopise in gradivo o J. E. Kreku ter razne časopisne izrezke.

S tem gradivom pa knjižnica še ni osnovala rokopisne zbirke. Prava osnova zanjo je bila dana šele leta 1953, ko je bila odkupljena obsežna literarna zapuščina dr. Alojza Turka, ki sta jo pred nakupom pregledala in ocenila strokovnjaka prof. Alfonz Gspan in prof. Janez Logar.

Zapuščina literarnega zgodovinarja in profesorja slovenščine na novomeški gimnaziji dr. Alojza Turka (r. 1893 v Verdunu pri Stopičah, u. 1944 v Novem mestu) obsega dva večja sklopa. Prvi šteje 47 njegovih osebnih dokumentov, 22 beležnic izpiskov iz knjig, periodik in arhivov, 5 enot Turkovega dela z disertacijo o Janezu Trdini, obsežno gradivo za članke iz razprave, 6 Turkovih pisem in 46 konceptov 34 naslovnikom ter 195 kosov korespondence 84 dopisnikov. Kot literarni zgodovinar je Turk pisal o A. Aškercu (Godčeva balada), Jožetu Cvelbarju, Franu Deteli (sodelavec Stritarjevega Zvona), dijaških rokopisnih listih, Simonu Jenku, Franu Jeriši, Dragotinu Ketteju (Podgorska svetnica), Jerneju in Josipu Levičniku, F. Prešernu, Milanu Puglju, Dragotinu Rudežu, Janezu Trdini, Valentinu Vodniku in Otonu Župančiču (Veronika Deseniška). Med korespondenti dr. Turka so med drugimi: Fran Albreht, Jože Cvelbar, Danilo Gorinšek, Alfonz Gspan, France Koblar, Franc Kotnik, Janez Logar, Rajko Nahtigal, Radivoj Peterlin-Petruška, Anton Podbevšek, Franjo Poljanec, Ivan Prijatelj, Janez Pucelj, Anton Slodnjak, Janko Šlebinger. Dr. Turk je navduševal svoje učence za zbiranje knjig, rokopisov, narodnega blaga. Dijaki so marsikaj prinašali v šolo, kar je dr. Turk rešil pred uničenjem in pozabo. Dr. Turk je kot literarni zgodovinar za svoje strokovne potrebe veliko izpisoval in prepisoval razno gradivo. Tako so nastali prepisi Trdinove korespondence, izpiski iz Trdinovih Spominov, prepisi in izpiski iz ocen Trdinovih del in podobno. Turkovi prepisi Rudeževe korespondence z Gracarjevega turna, to je pisem Aleševca, Babnika, Bleiweisa, Coste, Dežmana, Hrovata, Jeriše, Kočevarja, Navratila, Pleška, Svetca, Trdine, Valjavca, Vojske in Zarnika, imajo vrednost originalov, kajti Gracarjev turn je bil med vojno požgan in v njem uničena bogata knjižnica z arhivom. Od tujih rokopisov so v Turkovi zapuščini Cvelbarjeve beležnice (Besede iz narodnega za-

klada, Besede in rekla iz naroda, Uskoki), pesmi in pismo Dragotina Ketteja, disertaciji Mirka Pretnarja in Srečka Barage o Janezu Trdini, Sovretov prevod Apulejevega dela Amor in Psyche, pesmi in prozni odlomki Milana Puglja, Jerišev prevod igre Šolmašter, igra Na oglelih Antona Levca, nekaj Trdinovih rokopisov, Trdinov zapuščinski akt in 77 kosov arhivalij iz Trdinovega življenja na Reki.

Drugi sklop Turkove zbirke obsega del zapuščine Josipa Levičnika, učitelja iz Železnikov, ki je zbral tudi rokopise svojih bratov, čbeličarja Jerneja in drugih. Levičnikova zapuščina obsega 28 kosov osebnih dokumentov Jerneja, Petra in Franca Levičnika, 8 beležnic Jožefa Levičnika, rokopise čbeličarja Jerneja Levičnika (pesmi, nemški prozni sestavki, prevod Schillerjeve Device Orleanske, 9 pridig, 3 različni sestavki, 24 pisem starejšemu in sorodnikom), 138 cerkvenih pesmi, ki so večinoma rokopisi Jožefa Levičnika, 20 pisem Jerneju Levičniku in še 177 kosov korespondence iz leta 1784—1903, 88 kosov družinskih aktov in 24 tujih rokopisov, predvsem pesmi.

Po odkupu zapuščine dr. Turka je začela rokopisna zbirka hitreje naraščati. Bogatila se je z darovi in nakupi. Delno z nakupom in delno kot dar je knjižnica pridobila del rokopisne zapuščine akademskega slikarja Josipa Germa, ki obsega 103 kose njegove korespondence z domačimi in tujimi kulturnimi delavci, med drugim z Antonom Aškercem, Antonom Ažbetom, Jožetom Cvelbarjem, Ivanom Foersterjem, Rihardom Jakopičem, Ivanom Hribarjem, Mihaelom Kambičem in Gabrijelo Preissovo. V lasti Germove družine je ostala obširna korespondenca s komponistom Širco (Risto Savin) in še kaj. Dr. Ruža Šegedinova je letos to gradivo podarila knjižnici, prevzeli pa ga šele bomo.

Iz zapuščine pomembnega slovenskega prirodoslovca Ferdinanda Seidla hrani knjižnica nekaj dokumentov, diplom, Curriculum vitae-pars geologica iz leta 1930, avtobiografijo iz leta 1938, rokopise nekaterih Seidlovih del in 28 kosov korespondence. Seidlove rokopise je knjižnici darovala vdova novomeškega zdravnika dr. Pavliča po smrti vdove prof. Seidla, ki je stanovala v njihovi hiši. Nekatere pa je rešil in daroval knjižnici novomeški trgovski poslovodja Ivan (Vane) Murn. Hrvaški pesnik frančiškan p. Leopold Kalac je knjižnici podaril tržaški dijaški list Flores, Valjavčevo pismo p. Ladislavu Hrovatu, Škrabčevo pismo, 3 pisma Vladimira Nazora p. Kalcu in še nekatere drobce.

Sin novomeškega tiskarja Krajca prof. Janko Krajc je knjižnici podaril 1 Detelov dopis, 2 Levstikova dopisa, 3 pisma Luize Pesjakove in drugih. Mag. Emilija Fonova, pranečakinja tiskarja Janeza Krajca in dedinja njegovega premoženja, je podarila Levstikova pisma Krajcu, delovne knjige Krajčeve tiskarne, ki so se ohranile, dokumente tiskarja Janeza Krajca, ostanke njegove korespondence in vse drugo iz njegove zapuščine, kar v to zbirko sodi. Univ. prof. dr. Niko Županič je dal knjižnici rokopise nekaj svojih del in Kettejev rokopis. Mr. Vida Kozina-Berkopec je darovala pesniško zbirko, ki jo je njej posvetil akademski slikar Jože Gorjup. Hans Schöppl z Dunaja je knjižnici poslal seznam geografskih kart, ki so bile v nekdanji knjižnici dr. Antona Schöppla na Vrhovem, tipkopis Breckerfeldovih Supplementov k Valvasorju.

Dr. Božo Oblak je podaril starejše dijaške rokopisne liste. Tovrstno gradivo je z darovi dopolnil dr. Rudolf Mole, ki je podaril arhiv dijaških listov Ilirija in Vigred, ki sta izhajala tik pred prihodom D. Ketteja v Novo mesto. Svojci pokojnega dr. Moleta so izpolnili njegovo željo in izročili knjižnici zapisnik Kettejeve novomeške Zadruge z arhivom. Akademik dr. France Stele je podaril iz svoje uredniške korespondence dela Mirana Jarca, Antona Podbevška, Vladimira Premruja in Zdenka Skalickyja. Primorska Slovenka Ana Čebokli je darovala nekaj svojih neizdanih romanov, ki zaslužijo objavo. Od pesnice Maričke Žnidaršič hrani knjižnica pesmi in pisma. Pavle Miklič je knjižnici podaril najprej nekaj rokopisov Franja Neubauerja, rojaka z Mirne, leta 1981 pa še 1 osebni dokument, pesmi, pisma, tuje rokopise in razno. Vdova novomeškega glasbenega delavca Slavka Strajnarja je darovala rokopise Strajnarjevih skladb. Melita Čampa, vdova pesnika in pisatelja Ivana Čampe, je po posredovanju pisatelja prof. Jožeta Dularja darovala vso literarno zapuščino svojega moža. Pisatelj Jože Dular, ki je uredil Čampove izbrane pesmi ljve se iskri, pa je podaril svoj uredniški del s spremno besedo (opombe k delu I. Čampa, Življenjska pot I. Čampe in Čampovo bibliografijo). Tončka Cesarjeva, vdova velikega slovenskega igralca, dolenjskega rojaka Janeza Cesarja je podarila rokopisni del zapuščine svojega moža. Pesnica Vera Albrehtova je testamentarično zapustila knjižnici vso svojo literarno zapuščino. Višji gradbeni tehnik Pij Žužek je podaril 13 Can-

karjevih pisem dr. Karlu Slancu. Knjigotržec Janez Dolžan iz Ljubljane je iz svoje bogate kulturnozgodovinske zbirke podaril vrsto rokopisov raznih slovenskih pisateljev. Koncertna pevka prof. Zora Ropasova je podarila rokopise glasbenih del svoje sestre Ervine in preostanek rokopisov pesnice Marice Strnad-Cizerlj, ki je po osvoboditvi živela do svoje smrti leta 1953 v Novem mestu. Vse svoje rokopise je podaril tudi Slavoj Štine, mladinski pesnik Mladega Jutra.

Sestra Pavla Golie, Cirila Perič iz Ljubljane, je na željo svojega brata podarila vso njegovo literarno zapuščino (329 enot). Franjo Radoslav Poljanec, upokojeni profesor Pedagoške akademije v Zagrebu, velik mecen naše knjižnice, je podaril Podbevškova pisma in Jarčeva pisma njemu ter Gramatiko ruskega jezika za svakog, ki jo je sam napisal. Literarno zapuščino Zdenka Skalickyja je podarila njegova hči na nasvet prof. ing. arh. Marijana Mušiča. 17 rokopisov mladinskega pesnika in glasbenika Janka Lebana je daroval upokojenec Maks Kalan. Črtomir Zorec, ravnatelj Prešernovega muzeja v Kranju, je podaril vse rokopise, ki jih je imel od svojega očeta, pisatelja Ivana Zorca, in sicer 117 kosov korespondence od 46 korespondentov, med njimi L. Adamiča, F. S. Finžgarja, Juša Kozaka, Josipa Kostanjca, Vladimirja Levstika, F. K. Meška, A. Podbevška, M. Puglja, T. Seliškarija, I. Šorlija in drugih. Od del je dal Čudežno krono in neobjavljeno črtico Sodrugi.

Novomeščanka Ilka Vaštetova je podarila vse svoje rokopise in korespondenco. V njeni obsežni zbirki so pisne priprave pisateljice za svoja dela. Za Rožno devico je porabila za izpiske 9 beležnic s 577 str. in še 93 listov, za Roman o Prešernu 6 notesov in 120 listov, skupaj 431 str. Korespondence je 180 kosov od 95 dopisnikov, med njimi so: Marja Boršnik, F. S. Finžgar, F. Kozak, M. Mohorič, Erna Muser, M. Nadlišek-Bartolova, A. Podbevšek, A. Prepeluh, M. Samsa idr. V zbirki so vsa objavljena dela Ilke Vaštetove in tudi nekaj še neobjavljenih rokopisov. Marija Ipavčeva iz Novega mesta je podarila vse, kar je imela ohranjenega od skladateljev Ipavcev. Hčerka pesnika in pisatelja Milana Puglja je odstopila knjižnici rokopise in korespondenco svojega očeta. Jožko Pfeifer iz Krškega je dal Trdinova, Costova, Mencingerjeva, Razlagova in Vošnjakova pisma, skupaj 24 kosov. Iz zapuščine Janka Šlebingerja je knjižnica dobila Trdinove dopise, Trdinov rokopis Dve ljubici, pismo D. Ketteja, njegovo predavanje in nemški šolski zvezek. Od Josipa Šlinterja, sorodnika zadnje bršljinske graščakinje Mace Langer pl. Podgoro, so v knjižnici Romanca 1865/1866, Poskusi I—IV 1866/1867, Na Ivanjščici 1867, Pjesmice in Manuscripte des Josef Schlintner.

Obsežno je tudi gradivo o Valentinu Vodniku, ki vsebuje 60 arhivalij, od šolskega spričevala iz leta 1773, listine o posvetitvi za duhovnika, izdane na Krku 1. 4. 1782 do dopisa z dne 14. 7. 1818, v katerem vabijo Vodnika k ogledu mozaičnih tal, ki so jih odkrili na Kapucinskem trgu v Ljubljani. Zelo bogata je zbirka sodobnega slovenskega pisatelja Pavleta Zidarja, tako njegovih izvornih del (pesmi, proza, prevodi) kot tudi korespondence, v kateri je blizu 300 korespondentov. Zidarjeva zbirka se je oblikovala od prvih 149 pesmi, dveh beležk s pesmimi, pesniških zbirk Osamljena piščal in Tončkove sanje, romanov Soha z oltarja domovine, S konji in sam, se obogatila z njegovimi romani, ki jih je napisal že nad 50, ter z objavami črtic, novel, prevodov in z drugim gradivom do Kužnega Antona, Okupacije Javornika, Pravljic in pripovedk, da naštejemo vsaj nekaj naslovov, ki smo jih dobili 1985.

Olga Hlede, Novomeščanka, ki živi v Postojni, je podarila zapuščino dr. Slavka Gruma, in sicer 1 dokument, 1 pismo, 4 kose korespondence, Grumova dela, razne drobne rokopise in tipkopise, tujo korespondenco o zapuščini in drugo gradivo. Publicist Ivo Pirkovič je podaril pisma, pesmi, tujo korespondenco in nekaj gradiva o Francu Hudoklinu, dolenskem pesniku. Manko Golar, pesnik in skladatelj, sin pesnika, dramatika in pisatelja Cvetka Golarja, je podaril dokumente, pisma, korespondenco in dela svojega očeta. Med korespondenti so F. S. Finžgar, A. Gradnik, R. Maister, H. Nučič, Oton Župančič in drugi. Fanny Copeland je podarila svoja dela, prevode, pisma in koncepte ter korespondenco.

Novomeško združeno delo je za 8. februar 1980 z akcijo, ki so jo izpeljali kot nekdanji bralci knjižnice T. Vovko, J. Skrabl, B. Babič in M. Šonc, podarilo knjižnici faksimilirano izdajo Gutenbergove 42-vrstične biblije s prekrasnimi iluminacijami v dveh delih s komentarjem. Anton Podbevšek je daroval svoje pesmi in prozna dela. Dr. Ivan Komelj je podaril Dolenske gradove, strokovna besedila različnih strokovnjakov s posvetovanja konservatorjev in pismo arhitekta Plečnika, v katerem piše o ureditvi Mirja v Ljubljani. Zgodovinar prof. Janko Jarc, dolgoletni ravnatelj Dolenskega muzeja v Novem mestu, je med drugim podaril dokaj obsežno korespondenco, med dopisniki so Josip Wester, Marjan Mušič, Anton Ingolič, dr. Lavo Čermelj, Ana Čebokli, dr. Fr. Stele, dr. Milko Kos, Ivo Pirkovič, Bogo Komelj, Milan Dodič in drugi. Prof. Jože Dular je daroval svoje Pesmi mojim Dolenjcem in prozna dela »Udari na gudalo, Jandre«, Zapiski starega grobarja, Peče se je zmotil, Muzikant Ivek, Andrej in Katja, Krka umira, Zapiski iz Fuxovega mlina, Krača sv. Antona, Po Krki zeleni navzgor in navzdol, Krka pa teče naprej. Pisatelj Evgen Lovšin je poleg drugega podaril 1 pismo in 1 karto Otona Župančiča Franju Lovšinu

in 1 karto O. Župančiča Franji Lovšin. Prof. Karel Bačar je podaril 2 pismi E. Kristana Ivanu Podlesniku in pesem Ksaverja Meška. Upokojeni pedagoški delavec Beno Serajnik je podaril iz rokopisne zapuščine Vlaste Tavčarjeve 2 pesmi Antona Medveda in 3 pesniške zbirke Janeza Tavčarja. Prijateljem knjižnice gre zahvala, da je knjižnica prišla do drobcev Župančiča, Kersnikovega gimnazijskega spričevala, dveh pesmi Lili Novyjev, do teksta F. S. Finžgarja, F. Ks. Meška, do spisa Leopolda Picigasa Mladina Rudolfovske gimnazije v letih 1856—1932, do pesniške zbirke Toneta Seliškarija Stekleno oko, do rokopisa Al. Gradnika De profundis in še do mnogo drugega.

Posebna skrb knjižnice je veljala zbiranju rokopisov in gradiva o Miranu Jarcu, po katerem se je knjižnica poimenovala leta 1952. Do sedaj je zbranih 7 dokumentov, 207 pesmi in zbir, 16 kosov proze, 6 dramskih del, 8 konceptov za prozna dela, 1107 pisem, 4 koncepti pisem, 953 kosov korespondence in 90 kosov gradiva o Miranu Jarcu. Prepisov je 12 zbir pesmi in 241 listov pisem B. Jakcu, kar vse v originalu hrani B. Jakac. Dve Jarčevi pesmi v prevodu je daroval O. Babler. Letos je Jarčevo zbirko obogatila s pomembnim darom družina Pretnarjevih iz Ljubljane, žena dr. Mirka Pretnarja inž. Zora Pretnar, hčerka Marija in sinova, ki so knjižnici podarili pisma Mirana Jarca Mirku Pretnarju. — Prvi dar knjižnici je bilo 161 pisem, ki jih je dala Mira Vogrinčeva-Jovanovičeva, in sicer pisma Mirana Jarca, pisana njeni sestri. To je bila pobuda da je B. Komelj začel sistematično zbirati. Kmalu je publicist Bogo Gerlanc daroval manjši Jarčev rokopis, Pero Pollack pa pisma, pesmi in pesniško zbirko Dolomiti. Vdova dr. Borisa Orla je po posredovanju prof. Vlada Novaka iz Celja darovala rokopise, ki jih je imela o Miranu Jarcu. Največji del je prispevala pesnikova vdova, pokojna Zinka Jarc. Zbirka pisem Mirana Jarca Zinki je edinstvena po osebnoizpovedni in literarnozgodovinski vrednosti.

Razen z darovi se je rokopisna zbirka širila tudi z nakupi. Prvi nakup je bila zapuščina dr. Turka. Knjižnica je kupovala pri Cankarjevi založbi — Trubarjevem antikvariatu, pri čemer je posredoval zaslužni antikvar Stefan Tausig. Z nakupi so prišli v knjižnico: srednjeveški kodeks, pesmi p. Benvenuta Crobatha, rokopisi Ivana Tomšiča, med katerimi je 10 enot njegovih rokopisov, in sicer 5 slovenskih pesniških zbirk (Pesmi, 1861; Razne pesmi 1861—1863; Razne pesmi, 1863; Pesme različne, 1864; Pesniški izdelki, 1868), 2 nemški zbirki, 3 sestavki v prozi in 53 drugih del 30 avtorjev. Nakup zbirke Frana Nedeljka obsega korespondenco z Antonom Bezenškom, Milanom Pugljem, Josipom Stritarjem, Ivanom Trinkom in drugimi, skupaj 35 pisem 21 dopisnikov. Tuja korespondenca pa obsega 10 kosov, med njimi A. Aškerca, Josipa Cimpermana, Zofke Kvedrove in drobce Frana Levstika. Kupljena korespondenca Anteja Grabra šteje 44 pisem, med njimi Cvetka Golarja, Frana Govekarja, Riharda Jakopiča, Vide Jerajeve, Franceta Kralja, Zofke Kvedrove in drugih. Dr. Niko Župančič je posredoval, da je knjižnica odkupila od Ane Vavken iz Ljubljane zapuščino dr. Valentina Rožiča. Iz te zapuščine je 92 kosov korespondence od 31 dopisnikov, med katerimi so Janko Glazer, Josip Kostanjevec, Lovro Kuhar, Alojzij Merhar, Ksaver Meško, Ivan Pregelj, Walter Schmid, Ivan Šušteršič. Kupljen je bil celotni arhiv ljubljanskega dijaškega lista klasične gimnazije—Žar, ki šteje 419 enot. Med njimi os dela V. Beličiča, J. Kastelca, C. Vipotnika, C. Kranjca, Erne Muserjeve, C. Logarja, I. Čampe, B. Preglja, J. Dularja in drugih, katerih psevdonimi še niso razrešeni. Mladinska knjiga v Ljubljani je posredovala nakup Cankarjevega Kurenta, katerega prvo poglavje je ilustriral B. Jakac. Ob nakupu knjig pokojnega publicista Janka Travna je knjižnica pridobila osnutek življenjepisa znanega socialista Novomeščana Josipa Kopača. Večja pridobitev je bil odkup zapuščine Ignacija Hladnika in Frana Ferjančiča, kolikor je je hranil novomeški glasbeni pedagog Tone Markelj. V Trubarjevem antikvariatu je bil kupljen Postlov popis Auerspergovih posestev v Sloveniji in Istri, ilustriran z akvareli. Kupljenih je bilo več razglednic, ki jih je pisal Anton Aškerc sorodnikom s potovanj, in vodnik po Rimu z Aškerčevimi pripombami. Od višjega gozdarskega tehnika Alojza Mušiča smo odkupili Spominske zapise, ki se nanašajo na novomeško obdobje 1910—1925. Med obsežnejšimi nakupi je tudi gradivo Ignacija Hladnika, ki obsega dokumente, skladateljevo delo, 2 pismi, 14 kosov korespondence, tuje rokopise in tujo korespondenco ter razno, kar smo odkupili od Vaska Berdena.

Čeprav niso številni, so važna sestavina te zbirke tudi prepisi in fotokopije nekaterih del, ki so v zvezi s preteklostjo Dolenske in bi bili lahko dragocen vir podatkov uporabnikom. To so Trdinovi notesi iz reške in novomeške dobe, kronika soteške župnije, prepisi Cvelbarjevih notesov, Kronike frančiškanskega samostana v Novem mestu, Spominov Leopolda Picigasa, že omenjeni prepis pesmi in pisem Mirana Jarca, katerih originale ima B. Jakac, ter nekaj fotokopij pisem in kart Mirana Jarca Zinki.

S pričujočim zapisom želimo javnosti na kratko predstaviti rokopisni del Posebne zbirke Boga Komelja. Izčrpno informacijo o stanju v zbirki bi dal katalog, ki ga je po upokojitvi začel izdelovati Bogo Komelj, žal pa je njemu in nam njegova prezgodnja smrt preprečila, da bi bilo začeto delo dokončano. Brž ko bomo imeli možnosti, se bomo te pomembne naloge lotili, potrebno pa bi bilo tudi, da bi bilo izdano, kar še ni bilo, a si to zasluži.

JOŽE DULAR

Droben spomin na Petra Kambiča

Ob vhodu na gribeljsko pokopališče v Beli krajini spet stoji nagrobnik prvega učitelja na tamkajšnji šoli Petra Kambiča. Pred leti so nagrobnik premikali, pa se jim je pri padcu prelomil. Dolgo je ležal ob pokopališkem zidu, letos pa sta ga krajevna skupnost Griblje in Belokranjsko muzejsko društvo obnovila in postavila na prejšnje mesto.

Nagrobnik je lep in skoraj razkošen za tiste čase, ko so na vaških pokopališčih v Beli krajini prevladovali skoraj edinole leseni križi. Klesanje črk kamnoseku sicer ni šlo preveč od rok (na spomeniku je napačno napisan dan smrti: 25. namesto 26. januar 1890) in tudi verze je malo čudno razporedil po kamnu. Po mnenju pokojnega dr. Nika Županiča, gribeljskega rojaka, naj bi štiritrvstičnico napisal svojemu prijatelju sin podzemeljskega učitelja Janko Barle (1869—1941), kasnejši kanonik v Zagrebu, narodopisec, zgodovinar in muzikolog.

Kdo je bil torej učitelj Kambič in kaj je storil v življenju, da so se ga tako lepo spomnili. Kaj pomembnejšega najbrž ni mogel ustvariti, saj ni ob svoji smrti dopolnil niti 21 let. Pa vendar je ostalo nekaj spomina nanj.

Kambiču je zibel stekla na bližnjem Krasincu, kjer se je 24. maja 1869 v hiši št. 40 rodil polzemljaku Miku Kambiču in njegovi ženi Mare. Ljudsko šolo je obiskoval v Podzemlju, štiri razrede gimnazije v Novem mestu, nato pa učiteljske v Ljubljani, nakar je bil 29. oktobra 1889 nastavljen na šolo v Gribljah. Ta je bila prav tedaj zgrajena in 5. novembra 1889 slovesno odprta. Kambič pa je bil takrat že močno bolan. Imel je jetiko in so mu zato takoj odobrili bolezenski dopust. Že 29. januarja 1890 pa ga je strla pljučnica. Šolski kronist je takrat zapisal, »da pogreb njegov je bil veličanstven«.

Gotovo je smrt Petra Kambiča prebivalce Gribelj in okoliških vasi pretresla. Od mladega, za delo zagnanega učitelja so pričakovali marsikaj, ne samo to, da bo učil njihovo dečo. Vaški učitelj je bil pred sto leti namreč ljudem vse: prosvetni delavec, organist, vodja tečajev, igravec in režiser, organizator, zadržnik, sadjar in še to in ono. Pisal je ljudem pisma, priporočila in prošnje. Peter Kambič pa je znal pisati in opazovati, o čemer govori kratek sestavek Božič pri Belokranjcih, ki mu ga je pod psevdonimom Pirc Krasinski v prvi številki Dolenjskih novic leta 1889 objavil takratni urednik in založnik Novomeščan Janez Krajec. Kambič, ki v svojem spisu

govori o navadah Belokranjcev na božični večer in na sveti dan, se je tu spretno pridružil mnogim takratnim izobražencem (Jurij Kobe, Ivan Navratil, Jurij Sterbenc, Janko Barle, Ivan Sašelj), ki so zbirali in objavljali tovrstno belokranjsko narodno blago. Verjetno bi Kambič napisal še marsikaj, da mu ni smrt dobesedno iztrgala peresa iz rok.

To bi bil prvi droben spomin na Petra Kambiča. Drugi se nam je ohranil v romanu oziroma povesti Engelberta Gangla Učitelji in kmetje, ki ga v rokopisu hrani Belokranjski muzej in kjer je Gangl kot osrednjo osebo postavil učiteljskega Petra Kambiča in opisal njegovo kratko življenjsko pot. Roman je nastal med zadnjo vojno, in sicer med 28. junijem in 19. avgustom 1944. Delo obsega 148 strani predvojnega pisarniškega formata, ki so na gosto popisane z avtorjevo drobno pisavo.

Od Kambičeve smrti bo kmalu preteklo sto let, zato je v Gribljah in bližnjih vaseh spomin nanj že ugasnil. Moral pa bi Kambič ostati v spominu Engelberta Gangla, ki je bil le štiri leta mlajši od njega in je o njem verjetno marsikaj vedel in slišal, saj sta bila oba ljubljanska učiteljskega. Vendar bo tisti, ki bo v rokopisu želel dobiti kaj več življenjepisnih po-

datkov o Petru Kambiču, razočaran.

Gangl se je namreč v svojem delu popolnoma prepustil fantaziji in se sploh ni opiral na kake točnejše vire oziroma podatke. Imena krajev in oseb so sicer resnična, saj piše v predgovoru, da so »vse osebe, ki sodelujejo v romanu, v resnici živele...« In nato nadaljuje: »Vse te osebe sem sam poznal, z njimi govoril, vanje zrl tako globoko in napeto, da jih še danes gledam žive pred seboj. Peter Kambič je res živel v Gribljah in tam umrl za jetiko, tudi Marica in Katka Metka sta živeli — ali prav v samostanu ali na Radovici in na Vinici — tega ne vem.« In nato zapiše kot v opravičilo: »Dogajanja se ne držijo časovnega reda, kot so se dejansko dogajala... Dejanja sem razvrstil tako, da imajo logično zvezo med seboj.«

Prav zato v Učiteljih in kmetih zaman iščemo kakih oprijemljivih podatkov o življenju Petra Kambiča. Vse preveč se je Gangl v tem delu prepustil domišljiji in se odmaknil od resničnosti. Tako je na primer napisal, da se je Kambič rodil v Gribljah in da so ga pokopali v Podzemlju, čeprav se je v resnici rodil na Krasincu in je našel svoj grob v Gribljah. Podobnih samovoljnosti je še cel kup, saj je Kambičevo učiteljevanje v Gribljah raztegnil na poldrugeto leto, čeprav je ta tu učil, oziroma preživel na bolniškem dopustu le tri mesece. Tudi niso Kambiču ob smrti šolski otroci prinesli v slovo cele naračaje pomladnega cvetja, saj je umrl januarja, torej pozimi. Pokopal pa ga je podzemeljski župnik Jože Romč in ne metliški prošt Danijel Trček, kot je zapisal Gangl.

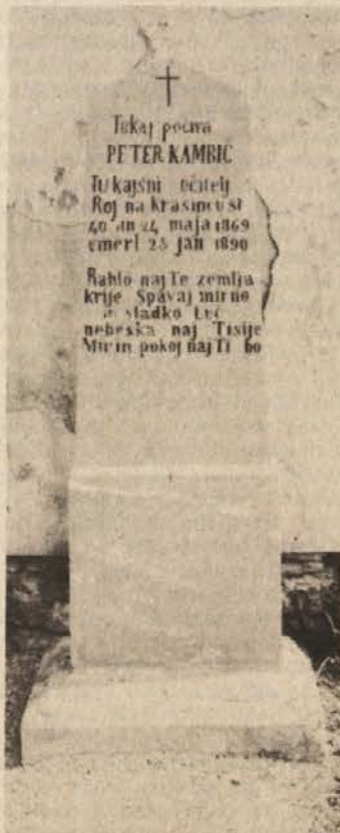
Iz gribeljske šolske kronike tudi izvemo, da je tamkajšnjo šolo zidal Matija Rom iz Črnomlja in

za njim Matija Mazelle iz Gradca. Gangl pa mirno zapiše, da je šolsko poslopje postavil metliški zidarski mojster Jakob Franz. Pravo zmedo je avtor napravil pri odkritju spominskih plošč bratoma Tomšičema v Vinici, ko nam pove, da so odkrili hkrati tri plošče družini učiteljev Tomšičev, to je očetu Bernardu in sinovoma Ivanu in Ljudevitu. V resnici je Belokranjsko učiteljsko društvo na viniški šoli odkrilo ploščo Ivanu Tomšiču leta 1897, Družba bratov hrvatskoga zmaja pa Ljudevitu Tomšiču (ta je služboval v Karlovcu in Zagrebu) šele leta 1907. Oče Bernard pa plošče sploh nikoli ni dobil.

Tako se vrstijo netočnosti druga za drugo. Ne vemo, če je Kambič, preden je odšel v mestne šole, res delal v gradaški železovarni, kot piše Gangl, ko pa je ta prenehala obratovati že leta 1882. Tudi ne moremo preveriti, če je bil Kambič res dober goslač, orglavec in pevec in če se je res učil francoščine, ruščine in češčine, kot trdi Gangl. Lahko, da to drži, lahko pa je tudi vse Ganglova pisateljska domneva in smo zato lahko spričo mnogih drugih avtorjevih netočnosti tudi sami skeptični.

Tako Ganglov roman oziroma povest močno izgubi biografsko prepričljivost. Vse delo, ki naj bi bilo »epopeja belokranjskega učiteljskega« (Ganglova izjava pisatelju Lojzetu Zupancu), je močno skonstruirano, napolnjeno z bombastičnimi in dokaj neprepričljivimi ljubezenskimi in drugimi prigodami med Kambičem in mladimi učiteljskimi. Skratka, človeka pisanje ne ogreje, najmanj življenjska zgodba mladega Kambiča.

Vendar je v tej Ganglovi povesti le ostal spomin nanj. In prav je, da skromen spomin na prvega gribeljskega učitelja ohranimo tudi v Dolenjskih razgledih.

Kambičev nagrobnik na pokopališču v Gribljah

Maksim Gaspari: PODRUŽNIČNA CERKEV SV. VIDA V GRIBLJAH (akvarel, 1930)

Gradivo za dolenski biografski leksikon (17.)

KILIBARDA MILE narodni heroj
R. 14. febr. 1913 v Velimlju pri Nikšiću, u. 15. avg. 1983 v Beogradu. Bil načelnik štaba Šerčerjeve brigade in štaba Štirinajste. — TV 15 10. avg. 1983 št. 33/34, str. 2 — s slika.

KIMOVEC FRANC—ŽIGA politični delavec, spomeničar

R. 19. nov. 1909 v Ljubljani, u. 12. sept. 1983 prav tam. Učiteljval med drugim na Smuki in Podgradu, bil udeleženec Kočevskega zbora odposlanec slov. naroda in član SNOS. — Delo 19. nov. 1979, str. 2 — s slika. Ko je ko 1970, str. 459.

KISOVEC BOŽIDAR bančnik

R. 7. maja 1885 v Sv. Križu (danes Beli grič) pri Mokronogu, u. 8. marca 1977 v Trstu, pok. v Ljubljani. — SBL I, str. 457. Prim SBL 8. sn., str. 47. Gospodarstvo 9. maja 1975 št. 1045, str. 3 — slika.

KLANDER KAREL (DRAGOSLAV) zadružan

R. 31. okt. 1872 v Podgorici pri Št. Jakobu ob Savi, u. 26. avg. 1928 v Kostanjevici na Dol., kjer je živel le zadnja leta. Bil je član ljublj. Zadruge in pisal v SN pod imenom Dragoš. — SR III/1950, str. 143—4, 159.

KLAPŠE PAVEL FRANC nabožni pisatelj

R. ok. 1688 v Kostelu, u. 31. jan. 1722 v Tomaju na Krasu. Na Primorskem dogradil in preuredil več cerkva. SBL I, str. 458. Prim SBL 8. sn., str. 55.

KLARIČ JOŽE družbenopolitični delavec

R. 23. maja 1907 pri Mavrcu pri Kočevju, u. 14. febr. 1981 v Ljubljani. Udeleženec Kočevskega zbora odposlanec slovenskega naroda. Po vojni deloval v Novem mestu, Kočevju in Ljubljani. — Delo 16. febr. 1981 (osmrtnica), 24. febr. 1981, str. 10 — slika.

KLEINMAYR FERDINAND tiskar

R. 29. marca 1801 v Žužemberku, u. 5. okt. 1863 v Celovcu. — SBL I, str. 460. Oesterreich. biogr. Lex. III, str. 389 (smrtni datum; kot dan rojstva pa navaja 28. marec).

KLEINMAYR IGNAC tiskar

R. 12. jun. 1795 v Žužemberku, u. 19. sept. 1874 v Ljubljani, sin Ignaca Alojza K. in brat Karla in Ferdinanda. Po materini smrti prevzel tiskarno v Ljubljani. — SBL I, str. 459—60. Kron I/1934, str. 187 — slika.

KLEINMAYR IGNAC ALOJZ tiskar in založnik

R. 7. marca 1745 v Celovcu, u. 12. jan. 1802 v Žužemberku. Iz Ljubljane, kjer je imel tiskarno in knjigarno, se je 1794 umaknil v Žužemberk. Tu je imel namreč papirnico — SBL I, str. 459—60. Oester. biogr. Lex. III, str. 390 (rojstni in smrtni podatki).

KLEINMAYR JULIJ slovstveni zgodovinar

R. 9. maja 1847 v Višnji gori, u.

28. dec. 1913 v Trstu. — SBL I, str. 460.

KLEINMAYR KARL lastnik papirnice

R. 15. apr. 1797 v Ljubljani. Po materini smrti je postal lastnik papirnice v Žužemberku. SBL I, str. 459.

KLEMENC NESTOR veterinar

R. 16. sept. 1922 v Črnomlju. Nagrajenec Sklada Borisa Kidriča. — Veterinarska novice VIII/1982 št. 7/8, str. 107. Zbornik Biotehn. fak. Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani (Veterinarstvo) XIX/1982 št. 2, str. 275 — slika.

KLEMENČIČ ANDREJ ascet

R. 1655 v Ljubljani, u. 4. okt. 1725 prav tam. Kaplanoval v Škočjanu pri Turjaku, Šmarju in Šentjerneju. — SBL I, str. 461.

KLEMENČIČ DORE — MAJ slikar

R. 15. jun. 1911 v Galiciji pri Celju. Partizanal in slikal po Dolenskem. — EJ V, str. 254. Teleks 23. dec. 1982, str. 12 — slika.

KLEMENČIČ FRANC slikar

R. 12. okt. 1880 v Ljubljani, u. 1961 prav tam. V osnovno šolo hodil v Boštanj. — SBL I, str. 461. Mala splošna enciklopedija II, str. 328 (leto smrti).

KLEMENČIČ IGNAC fizik

R. 6. febr. 1853 v Kamnem potoku pri Trebnjem, u. 5. sept. 1901 v Trebnjem. Bil univerzitetni profesor v Gradcu. — Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike I/1971, str. 79, 80 — slika.

KLEMENČIČ IVAN gozdarski strokovnjak

R. 25. okt. 1899 na Gor. I okvici pri Črnomlju, u. 1978 v Ljubljani. Udeleženec NOV, l. 1952 postal univ. prof. v Ljubljani. — Univerza I, str. 168. Gozd V XXXIII/1975, št. 1, str. 34 — slika.

KLEMENČIČ JOSIP skladatelj

R. 18. sept. 1892 v Dolu pri Ljubljani, u. 22. dec. 1969 na Bokalah, pok. na Žalah. Kot kaplan služboval v Metliki in Šmartnem pri Litiji. — SBL I, str. 462. Trobina, str. 172. Družina 2. maja 1982 št. 18, str. 16 (da se je rodil v Podgori v župniji Dol.).

KLEMENČIČ LOVRO politik in časnikar

R. 9. avg. 1891 v Šentvidu pri Stični, u. 28. jul. 1928 v Podbrezju. — EJ V str. 254. IS IV/1928, str. 263 — slika.

KLEMENČIČ MATILDA pesnica

R. 12. marca 1891 v Krškem, u. 22. jan. 1927 v Ljubljani. Pesnikovala pod šifro Matilda K. v Slovenski ženi in Slovanu ter bila za model svojemu možu Francu K., ko je slikal Slovensko madono. — Ženski svet VI/1928, str. 1—3 — s slika.

KLEMENČIČ MIHAEL p. Rafael, zgodovinar

R. 27. avg. 1830 v Novem mestu, u. 29. jun. 1886 prav tam. Bil profesor na novomeški gimnaziji.

— 225 let, str. 363. Kron III/1936, str. 28 — skupinska slika.

KLIBOR IVAN Prešernov učitelj

R. ok. 1756 v Zuelzu v Gor. Šleziji, u. 18. maja 1835 v Ribnici. Ok. 1790 začel pomagati v ribniški šoli. Učil tudi pesnika Prešerna. — Novak, str. 191.

KLINAR KAROL skladatelj

R. 4. nov. 1836 v Trziču, u. 2. marca 1923 v Ljubljani. Služboval pri Novi Štifti in v Ribnici. Avtor ponarodele pesmi Le enkrat bi videl. — Pevac III/1923 št. 5/6, str. 18. Kragl V.: Zgodovinski drobci župnije Trzič, str. 336 — slika.

KLINAR LEOPOLD pesnik in slikar

R. 9. aprila 1839 v Trziču (Karlovo brat), u. 6. febr. 1877 pri Novi Štifti, pok. v Sodražici. Kaplanoval tudi na Raki. S pesmimi sodeloval v Zgodnji danici. — Kragl V.: Zgodovinski drobci župnije Trzič, str. 336/7 — s slika.

KLINC ANTON urednik in organizator

R. 9. febr. 1852 na Gor. Polju pri Gor. Straži, u. 24. apr. 1949 v Ameriki. — Slov IK 1967, str. 311 — s slika.

KLOPČIČ MILE pesnik in prevajalec

R. 16. nov. 1905 v L' Hopitalu v Franciji, u. 19. marca 1984 v Ljubljani. Na osvobojenem ozemlju bil član propagandnega odseka IO OF in agitpropa CK, dramaturg SNG v Črnomlju in načelnik oddelka za kulturo pri predsedstvu SNOS. Avtor enodejanke Mati, ki je bila uprizorjena pred zborom odposlanec slov. naroda v Kočevju. — ZSSS VII, str. 189, 305 — slika. Biografije in bibliografija, str. 95 (bibliografija).

KLUN KAREL politik

R. 15. okt. 1841 v Prigorici pri Ribnici, u. 8. jul. 1896 v Budimpešti, pok. v Ljubljani. — SBL I, str. 465.

KLUSOV JOŽA ps. (FLANDER BOGO) partizanski pisatelj

R. 8. dec. 1918 v Ljubljani, u. 30. jun. 1944 v Drnovcu pri Vinici, pok. v Vinici, l. 1947 prekopan in pok. v Ljubljani. Jeseni 1943 prišel v Gorenjskega v Cankarjevo brigado. Kot namestnik komisarja II. bataljona bil ranjen pri likvidaciji ustaške postojanke v Bosiljevu in za posledicami rane umrl. — ZSS VII, str. 230—247 — s slika.

KMECL ALEŠ agronom

R. 13. jun. 1937 v Šentjurju pod Kumom. — Univerza III — 2, str. 1098.

KMECL MATJAŽ slovstveni zgodovinar in dramatik

R. 23. febr. 1934 na Dobovcu pod Kumom. Univerzitetni profesor v Ljubljani. — Objave univerze 1961 št. 24, str. 181 — 182. SGL, str. 292. KMET JANEZ pisatelj

R. 27. marca 1917 v Gor. Podšumberku, u. 15. sept. 1965 v Novem mestu, pok. na Selih pri Ajdovcu. — Slovenska književnost

1945 — 1965 II, str. 391 (napačni smrtni podatki). Nova pota XVII/1965, str. 540 (datum smrti). KMD 1966, str. 120 — slika.

KMET MARIJA pisateljica

R. 31. jan. 1891 v Šentlovrencu na Dol., u. 3. nov. 1974 v Ljubljani. — SBL I, str. 469. SGL, str. 293.

KNAFELC ALOJZIJ planinec

R. 23. jun. 1859 v Žabji vasi, u. 26. apr. 1937 v Ljubljani. — SBL I, str. 469 (da je rojstni kraj Šmihel). PV 1937, str. 223. PV 1967, str. 314 — slika.

KNAFELJ LUKA mecen

R. ok. 1621 v Ribnici, u. 29. jun. 1671 v Gross-Russbachu v Avstriji. SBL I, str. 470. NRazgl 1971, str. 605 (rojstni podatki).

KNAFLIČ JOSIP FRAN časnikar in gledališki delavec

R. 4. marca 1880 v Šmartnem pri Litiji, u. 13. nov. 1949 v Ljubljani. — SGL, str. 293. GL Drama 1949/50 št. 10, str. 227 — slika.

KNAPP BENEDIKT šolnik

R. 13. marca 1824 v Shwazu na Tirolskem, u. 18. okt. 1904 prav tam. Leta 1872 postal ravnatelj tedaj ustanovljene kočevske gimnazije. Podpiral je nemško šolstvo na Kočevskem, Trdina pa si ga je pri-oščil v Bachovih huzarjih in Ilirih pod imenom Bena Hukepak. — SBL I, str. 471. Gottscheer Kalender 1921, str. 17 — slika.

KNAPS ALOJZ lovski pisatelj

R. 25. jul. 1877 na Hribu v Loškem potoku, u. 3. aprl. 1958 prav tam. Pisal v Lovca pođ imenom Rthovski. — Debeljak J.: Plenkača pesmi poje, str. 128 — s slika.

KNAPS FRANC časnikar in misionar

R. 10. jan. 1871 na Hribu v Loškem potoku, u. 12. jan. 1946 v Ljubljani. — Debeljak J.: Plenkača pesmi poje, str. 127 — s slika.

KNAPS MATIJA slikar

R. 14. febr. 1864 v Šentrupertu na Dol., u. 2. febr. 1903 na Okrogu pri Šentrupertu. — ZUZ III/1955, str. 252 — 3.

KNE(E) JOŽEF mestni fizik

Promoviran leta 1765, bil mestni fizik (vodja zdravstvene službe) v Novem mestu. Nemara je bila njegova last knjiga Windische Sprachlehre z avtogramom »Ex libris Knee m. p.«, ki jo hrani Študijska knjižnica M. Jarca v Novem mestu. — Kron VII/1940 št. 1, str. 24.

KNEZ JOŽE gospodarstvenik in politični delavec, Kraigherjev nagrajenec

R. 8. febr. 1925 v Črni. Bil dolgo let direktor Novolesa. Leta 1971 prejel Kraigherjevo nagrado. Vestnik Gospodarske zbornice VI/1972, 4. marca, št. 1/4, str. 6. Les XXIV/1972 št. 3/4, str. 84 — slika.

KNEZ LEO strokovni pisatelj

R. 27. okt. 1902 v Mokronogu. — Nova proizvodarske XXIII/1972 št. 4, str. 197. Varilna tehnika XI/1962 št. 3, str. 65 — slika.